

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal
ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710
Aralık / December 2023, 21: 79-115

Enneagram Kişilik Tiplerinin Karar Verme Tarzlarının Nefs Psikolojisine Göre Analizi

Halis DEMİR

Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Cumhuriyet University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law
Sivas, Türkiye
halisdemir@cumhuriyet.edu.tr
orcid.org/0000-0003-4185-6553

Fatih ÇINAR

Dr., Sivas Müftülüğü İl Vaizi,
Provincial Preacher of Sivas Mufti Office
Sivas, Türkiye
cinar.fatih.58@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-8192-1714

Esra ÖZTUNÇ

Doktora Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi,
Phd Student, Amasya University, Faculty of Theology, Psychology of Religion
Amasya, Türkiye
oztuncesra@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3974-1725

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article
Geliş Tarihi / Received: 17 Ağustos/ August 2023
Kabul Tarihi / Accepted: 15 Kasım / November 2023
Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık/ December 2023
Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December
Sayı/ Issue: 21 **Sayfa /Page:** 79-115

Atf / Cite as: Demir, Halis - Çınar, Fatih - Öztunç, Esra. "Enneagram Kişilik Tiplerinin Karar Verme Tarzlarının Nefs Psikolojisine Göre Analizi [The Analysis of Decision Making Styles of Enneagram Personality Types According to Nafs Psychology]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 21 (December 2023): 79-115.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1344273>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>

The Analysis of Decision Making Styles of Enneagram Personality Types According to Nafs Psychology

Abstract

In this article, the decision-making styles of Enneagram personality types are explained according to Nefs psychology. By this discipline and theory, the effect of personality on the decision-making process has been tried to be evaluated. Nefs psychology focuses on the upper unconscious as well as the lower unconscious, and emphasizes that humans have a transcendent potential for goodness and takes attention the dynamic and evolving nature of human. Enneagram theory defines nine personality types and states that these types have a dynamic structure. Therefore, like being different from other E types, the decision-making styles of personality types are different within themselves as well. Each of the E types has the passionate of emotion that they experience in the nafs-i emmâre/lower unconscious and nice states that they experience in the nafs-i levvame/upper unconscious. Passionate emotions, which are weak processes of the personality; it can drag the person to make negative decisions and subsequently have depressive experiences. Nice emotions, which are developed processes of personality, it can provide a peaceful life by enabling of person to make positive decisions. E-One's passionate emotion is anger. His self-critical and judgmental nature can make him fear about the correctness of his decisions. When he is torn between his values and passions while making a decision, when he encounters someone who does not comply with the rules, he can direct his anger towards that person. The hâl that will save him from this process is peace. The tranquility enables him to follow the right path and to achieve perfection in his decisions. E-Two's passionate emotion is pride. He can assume a sacrifice identity with the desire to be liked. He can also take on many identities by drifting into hypocrisy. Their decisions are aimed at protecting the identity they have assumed. The hâl that will save him from the tempo of decision-making is humility. When he is in this hâl, he can help others without expecting anything in return, make decisions sincerely, and progress towards the virtue of honesty. E-Three's passionate emotion is arrogance, he can wrag in images that show him good to those around himself with the desire to be liked. His decisions have the same style of the image his wearred. The only hâl that can save his from this life is truthfulness. Along with this sincerity and honesty, he can also experience humility and tolerance, he can sincerely make his decisions

based on his essence not on being reputable or successful. E-Four can feel a sense of deficiency of things that others have. His passionate emotion is jealousy. When he is captured by this emotion, he experiences distraction and does not evaluate the options reasonably. He can come out of this situation with hâl of tranquility. He can now make healthy decisions by focusing on the options. E-Five's passionate emotion is greed. He accumulates knowledge and money. He can escape this life process by experiencing the hâl of charity. Thus, the more he gives, the more he gains confidence and can become sincere and protective. When he devotes himself to activities and hobbies, he can make appropriate decisions about his life. E-Six's passionate emotion is doubt. He worries about making wrong decision and needs the guidance of others in his decisions. The hâl is to believe that will save him from this situation. When he experiences the hâl of tefviz, he can make decisions himself with confidence. E-Seven's passionate emotion is greed. He wants to taste all the options but cannot eliminate them. Therefore, the decision-making process might be long. The hâl that will save him from this situation are gratitude and caution. By experiencing these states, he is able to reach the virtue of dignity and the stormy decision-making process he goes through comes to an end. E-Eight's passionate emotion is excess. When this type experiences the hâl of moderation and compassion, he can be calm and measured, by advancing to the virtue of innocence, he can make reasonable decisions. E-Nine's passionate emotion is laziness. He freezes act of decision-making and may resist making decision. As a result, when he feels loved, a divine action manifests itself, and when he becomes diligent, the problem of indecision can be solved.

Keywords: Psychology of Religion, Nafs, Personality, Emotion, Passion, State.

Enneagram Kişilik Tiplerinin Karar Verme Tarzlarının Nefs Psikolojisine Göre Analizi

Öz

Bu makalede Nefs psikolojisine göre, Enneagram kişilik tiplerinin karar verme tarzları açıklanmıştır. Bu disipline ve kurama bağlı kalarak kişiliğin karar verme sürecine etkisi değerlendirilmiştir. Nefs psikolojisi, alt bilinçdışı ile birlikte üst bilinçdışına da odaklanmakta, insanın aşkın bir iyi oluş potansiyeline sahip olduğunu vurgulayarak beşerin dinamik, tekâmül edebilen yapısına dikkat çekmektedir. Enneagram kuramı, dokuz tip kişilik tipi tanımlamakta, bu tiplerin dinamik bir yapıda olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla kişilik tiplerinin karar verme tarzları da diğer E tiplerinden farklı olduğu gibi, kendi içinde de farklı farklı olmaktadır. E tiplerinin her birinin nefsi emmârede/alt bilinçdışında, yaşadığı tutkulu duygusu ve nefsi levvâmeden itibaren/üst bilinçdışında deneyimlediği latif halleri bulunmaktadır. Kişiliğin zayıf süreçleri olarak görülen tutkulu duygular; kişiyi menfi karar vermesine, akabinde de bunalımlı yaşantılara sürükleyebilmektedir. Kişiliğin gelişmiş süreçleri olarak düşünülen latif duygular ise beşerin müspet karar vermesini sağlayarak ona huzurlu bir yaşamın kapısını açabilmektedir. E-Birin tutkulu duygusu öfkedir. Kendisini fazla eleştirip yargılayan yaratılış doğası, kararlarının doğruluğu konusunda ona korku yaşatabilmektedir. Karar verirken değerleri ile tutkuları arasında kaldığında, karşısına kurallara uymayan birisi çıktığında öfkesini bu kişiye yöneltebilmektedir. Onu bu süreçten kurtaracak hal ise huzurdur. Huzur, kararlarında sıratı müstakime uymasını, kusursuzluğu yakalamasını sağlayabilmektedir. E-İkinin tutkulu duygusu gururdur. Beğenilmek arzusu ile fedakâr bir kimlik takınabilmektedir. Riya haline de sürüklenerek birçok kimliğe bürünebilmektedir. Kararları da büründüğü kimliği koruma yönünde olmaktadır. Bu, karar verme temposundan ise alçakgönüllülük hâliyle kurtulabilmektedir. Bu hal üzereyken başkalarına karşılık beklemeden yardım edebilmekte, kararlarını samimiyet ile verebilmekte ve dürüstlük erdemine ilerleyebilmektedir. Tutkulu duygusu kibir olan E-Üç, beğenilme arzusu ile kendini çevreye iyi gösteren imajlara bürünebilmektedir. Kararları da takındığı imajları ölçüsünde olmaktadır. Onu, bu yaşantıdan kurtarabilecek hâl ise sıdktır. Bu içtenlik, doğruluk hali ile birlikte tevazu, hoşgörü hallerini de deneyimleyebilmekte, kararlarını itibarlı ya da başarılı olmaya göre değil özüne göre samimi bir şekilde verebilmektedir. E-Dört eksiklik duygusu hissedebilmekte eksikliğini

hissettiği şeyler de başkalarında bulunmaktadır. Tutkulu duygusu kıskançlıktır. Bu duygunun esiri olduğu zaman dikkat dağınıklığı yaşamakta, seçenekleri makul olarak değerlendirmemekte dolayısıyla sağlıklı karar verememektedir. Bu durumdan sükûnet hâli ile çıkabilmektedir. Artık seçenekler üzerinde dikkatini toplayarak sağlıklı kararlar verebilmektedir. E-Beşin tutkulu duygusu tamahtır. Bilgiyi, parayı biriktirmektedir. Bu yaşam sürecinden, infâk hâlini yaşayarak kurtulabilmektedir. Böylece o, verdikçe güven kazanmakta, kararlı, samimi ve koruyucu olabilmektedir. Kendini etkinliklere, hobilere verdiğinde ise hayatı ile ilgili uygun kararlar verebilmektedir. E-Altının, tutkulu duygusu şüphedir. Yanlış karar vermekten kaygılanarak kararlarında başkalarının rehberliğine ihtiyaç duymaktadır. Onu bu atmosferinde kurtaracak hal ise inanmaktır. O, tefviz hali yaşadığı zaman, kararlarını kendine güvenerek verebilmektedir. E-Yedinin tutkulu duygusu açgözlülüktür. Tüm seçenekleri tatmak istemekte, eleyememektedir. Dolayısıyla karar verme süreci uzun geçebilmektedir. Onu, bu durumdan kurtaracak haller ise şükür ve temkindir. Bu halleri deneyimleyerek ağırbaşlılık erdemine ulaşabilmekte artık durulmakta, yaşadığı fırtınalı karar verme süreci son bulmaktadır. E-Sekizin tutkulu duygusu aşırılıktır. İhtiyaçlarını aşırı doyurma ya da aşırı öfkelenme onun kişisel hedeflerdeki kararsızlığına karşı bir çözümü olabilmektedir. Bu tip, hilm, itidal ve merhamet hâllerini deneyimlediğinde ise sakin ve ölçülü olabilmekte, masumiyet latif haline tekâmül edebilmekte ve makul kararlar verebilmektedir. E-Dokuz'un tutkulu duygusu tembelliktir. Karar verme eylemini dondurmakta, karar vermemek için direnç gösterebilmektedir. Sevildiğini hissettiğinde ise rahmânî bir aksiyon tecelli etmekte, çalışkanlık latif haline büründüğünde kararsızlık problemi çözülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Nefs, Kişilik, Duygu, Tutku, Hal.

Giriş

Allah kimin daha güzel amel işleyebileceğini imtihan etmek için ölümü ve hayatı yaratmıştır.¹ İnsanın dünya hayatında başarılı olabilmek ve ahiret hayatını kazanabilmek, kısaca Allah rızasını kazanabilmek için doğru kararlar vermesi gerekmektedir. Karar vermek bir problemi çözüme kavuşturmak, kararlaştırmak anlamına gelir.² Karar vermek ruhsal, zihinsel ve duygusal yönleri de olan bir süreç, sağlıklı bir hayat sürmek için vazgeçilemez bir eylemdir. Karar, bir nesne, olgu veya olay hakkında net bir tutumu benimsemektir.³ Kararda seçeneklerden birisi tercih edilmektedir. Karar verme eylemi, her bireyde farklı özellikler göstermektedir. Kişilik, bazı özelliklerin süreklileşmesi, belirginleşmesi ve alışkanlık haline getirilmesinde en önemli etkidir. Kişilik, ferdi başka insanlardan ayıran, zihinsel, duygusal, sosyal vb. özellikleri ve davranışları ihtiva eden çok yönlü bir bütündür.⁴ “*De ki: ‘Herkes kendi mizaç ve karakterine (şâkilesine) göre iş yapar’*”⁵ âyetine göre kişilik, eylemin niteliğinin belirleyicisidir. O halde eyleme hazır olma hali olan karar verme tarzını belirleyen unsurun da kişilik olduğu söylenebilir.

Batı psikolojisi, kişilik yapısı konusunda yapılacak çalışmalara ışık tutacak birçok kuram geliştirmiştir. Bunlardan ilki olarak Sigmund Freud, psikanalitik kuramı ortaya atmıştır. A. Adler, C. Jung, K. Horney, E. Fromm, H. S. Sullivan ve E. Erikson ise onu takip etmiştir. Bu kuramcılar, önce psikanalitik bakış açısına sahip iken sonra kendi kuramlarını geliştirmişlerdir. Bu bilim insanları, kişilik üzerinde alt bilinçdışına odaklanmışlardır. Freud kişiliği alt bilinçdışına indirger. İnsanların iki temel içgüdü olarak cinsellik ve yıkıcılık tarafından yönlendirildiğini iddia etmektedir. Bu kuram, insanı hasta bir varlık olarak görmekte, kişiliği

---

¹ *Türkçe Kur’an Mealleri* (Erişim 26 Haziran 2021), el-Mülk 67/2.

² *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, “Karar Vermek” (Erişim 3 Eylül 2020).

³ Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), “karar”, 721.

⁴ Bakırcıoğlu, “kişilik”, 1258; İbrahim Taymur, M. Hakan Türkçapar, “Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/2, (2012), 155-156.

⁵ el-İsrâ 17/84.

içgüdülerle açıklamakta, duyguları yüzeysel boyutta analiz etmektedir.⁶ Zira, topografik model sadece alt bilinçdışını yani tasavvuf biliminin ifadesiyle, bilinçdışının nefs-i emmâre basamağını ve bu basamaktaki patolojileri incelemektedir. Dolayısıyla insanın bilinçdışının genişliği ve kişiliğinin aşkın tekâmülü ihmal edilmektedir. Bilinçdışını sadece alt bilinçdışına indirgeyerek kişiliği de bu temele oturtan topografik ruhsal kuramının eksiklerini giderecek görülmektedir. Bu disiplin, insanın kişiliğinde onu kötülüğe götürebilecek duygu, düşünce gibi süreçler ve persona, gölge, arketip gibi yapılarla birlikte onu, iyiliğe götürebilecek aşkın süreç ve hâllere sahip olduğunu varsaymaktadır. Keza, insanın özünde iyi süreç ve yapıların baskın olduğu iddia edilmektedir. O halde, insanın aşkın bir seçme, karar verme potansiyeline sahip olduğu, nefsin aşkın yapısının da bu eylemlere kapılar açtığı söylenebilir. İnsan sadece nefsi emmârenin tesirinde kalarak onu kötülüğe götürebilecek kararlar vermemekte aynı zamanda üst bilinçdışının tesiriyle kendini doğru yola götürebilecek kararlar da verilebilmektedir.

Enneagram kuramının öne sürdüğü kişilik tipolojisinin güvenilirliği ve geçerliliği nicelik olarak klinik araştırmalarla doğrulanmıştır. Dolayısıyla bu makale, bilimsel olarak kabul gören bir kuramla temellenmektedir. Araştırma yöntemi olarak da nitel araştırma yöntemi olan yorumlayıcı yaklaşımı kullanmış, öznel deneyimlere odaklanarak bu deneyimleri anlamlandırma yoluna gidilmiştir. Dokümantasyon tekniğiyle makaleye katkı sağlayabilecek kaynaklar taranmıştır. Konumuz, nefs psikolojisi disiplini kapsamında Enneagram kuramına göre, kişilik tiplerinin karar verme tarzlarını tespit ile sınırlıdır. Nefs psikolojisi alanında yapılmış, karar vermeyi veya kişiliğin bu sürece tesirini araştıran bir makale veya kitap çalışması tespit edilememiştir. Karar verme konusunda ise makaleler bulunmaktadır. Ama genel olarak din psikolojisi alanında kişilik tiplerinin spesifik olarak da Enneagram kişilik tiplerinin karar verme tarzlarına ışık tutan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Kişiliğin karar verme

---

⁶ Banu Yazgan İnanç, Eşef Ercüment Yerlikaya, *Kişilik Kuramları* (Ankara: Pegem Akademi), 2012, 10-15.

tarzlarına etkisini inceleyen bu makalenin bilim dünyasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın problemi, “Karar verme tarzlarının niteliği üzerinde kişilik etkili midir?” şeklindedir. Temel hipoteziyse “Kişiliğin karar verme tarzında etkili olduğu”dur. Alt hipotezleri de “Kişilik tiplerinin karar vermesinde, tutkulu duyguların ve hâllerin tesiri olduğu”, “Tutkulu duyguların karar verme sürecini olumsuz yönde etkileyerek yanlış kararlar verilmesine neden olduğu”, “Erdemli duyguların yani hâllerin karar verme sürecini olumlu yönde etkileyerek makul kararlar verilmesini sağladığı” şeklindedir. Bu varsayımların doğrulanması amacıyla Enneagram kişilik tiplerinin karar verme tarzlarına, nefis basamaklarında yaşanan duyguların ve hâllerin etkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

Enneagram kuramı, sözlü bir sufizm öğretisi⁷ mistik İslam geleneği olup⁸ mânevî doğu öğretileri izleri taşımaktadır. Bu kuram, bir kişilik gelişim şeması sunmakta, kişiliğin gelişim potansiyelini dikkate alarak insanın özündeki mânevî boyuta odaklanmaktadır.⁹ Bu kurama göre, nefsin derinliklerinde yaşanan duygular ve haller incelenerek her kişilik tipinin karar verme tarzları belirlenebilir. İngilizcesi *Passion* olan ve Türkçeye “Acı veren duygu veya tutku” olarak çevrilen tutkulu duygular, nefis-i emmâre basamağında görülmektedir.¹⁰ Hallerse nefis-i levvâme basamağından itibaren deneyimlenmektedir. Haller ve tutkular, *persona* ve *öz/can*la bağlantılıdır. Persona, birtakım sahte kişilikleri sergilerken öz mükemmel kişiliği taşımaktadır. Personada, tutkulu duygular yaşanır. Öze giden yolda latif haller yaşanmakta, tüm bu süreçlerin karar verme eylemi

---

⁷ Müritler, şeyhlere manevi gelişimleri için terapist olarak danışırlardı. Şeyhler, bireylerin kişiliğinin güçlü ve zayıf yönlerini belirterek yavaş yavaş sınırlar koyarak yönlendirmekteydiler. P. Jerome Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology* (Chicago: Loyola University, 1981), 2.

⁸ Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology*, 2.

⁹ Yapılan araştırmalarda, bu modelin klinik geçerliliği tespit edilmiştir. Mustafa Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014), 352.

¹⁰ Nefsin en alt basamağı olup kötülüğü teşvik etmektedir. Ayşe Şule Yüksel, M. Doğan Karacoşkun, “Tasavvuf Psikolojisi”, *Din Psikolojisi El Kitabı*, ed. M. Doğan Karacoşkun (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 237-238.

üzerinde tesiri olduğu düşünülmektedir. Kısaca bu makalede, nef psikolojisi disiplini temel alınarak Enneagram kuramına göre, kişilik tiplerinin karar verme özelliklerini incelemek, yorumlamak ve bu tiplerin, karar verme tarzlarını açıklamak amaçlanmaktadır.

1. Enneagram Kuramı

Enneagram kelimesi, Yunanca *dokuz* anlamındaki *ennea* ve *noktalar* anlamındaki *grammos* kelimelerinden meydana gelmiştir.¹¹ Dokuz ana kişilik tipini ifade etmektedir. Enneagram kuramı, çeşitli aşamalardan geçerek Doğu ve Batı kaynaklarının sentezlenmesi sonucunda, bugün kişinin kendini tanıması ve kişiliğini geliştirmesi için imkân sunmaktadır.

Enneagram kuramı, insanı tanımlayan 9 tip kişilik modeli bulunduğunu varsaymaktadır. Bu tipler; mükemmeliyetçi (E-Bir), sitemkâr verici (E-İki), başaran (E-Üç), traji-romantik (E-Dört), gözlemci (E-Beş), sadık sorgulayıcı (E-Altı), ehli keyif (E-Yedi), reis (E-Sekiz), barışçı (E-Dokuz) şeklinde ifade edilmektedir. Bu kurama göre, her mizaç tipinin diğerinden farklı sezgi merkezleri vardır. Bunları, zihin merkezli, duyu merkezli ve karın merkezli olarak sınıflandırmak mümkündür. İnsanın motivasyon, dikkat ve algılama eğilimlerinin belirleyicisi olarak tanımlanabilecek bu merkezler, karar verme merkezleri şeklinde de kabul edilmektedir. E-Sekiz, E-Dokuz ve E-Bir; karın merkezli algılama eğilimi olarak sezgisel izlenimlere beden vasıtasıyla ulaşmaktadır. E-İki, E-Üç ve E-Dört duyu tipleri olarak sezgisel izlenimleri, duygusal tepkiler vasıtasıyla elde etmektedirler. Zihinsel tipler olan E-Beş, E-Altı ve E-Yedi, sezgisel izlenimlere zihinsel yoldan ulaşmaktadırlar.¹² Enneagram tiplerinin içgüdü merkezleri bulunmakta, bu yapı içerisinde kişilik tipleri şekillenmektedir. İçgüdü merkezlerinde, duygular henüz letâfet kazanmamakta, tutkulu duygular veya zaafılar olarak tanımlanmakta kişiliğin zayıf noktaları olarak görülmektedir.¹³ Personalara tesir eden duygular da bu duygulardır.¹⁴

¹¹ Helen Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, çev. Okhan, Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010), 25.

¹² Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 68-79.

¹³ Carole M.Cusack, "The Enneagram: G.I. Gurdjieff's Esoteric Symbol", *Aries Journal* 20, (2020), 47; Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 354.

¹⁴ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 354.

Enneagram içsel yaşam eğitimlerini ilk, Gurdjieff başlatmıştır. Naranjo 1970'li yıllarda mistik Enneagram bilgisini modern psikolojinin kavramlarıyla kaynaştırmış bilim insanıdır.¹⁵ Bu kurama göre, olumsuz psikolojik savunma mekanizmaları insanın kişiliğini gizlemekte, bunun içerse maskeler kullanılmaktadır.¹⁶ Maske, rol veya persona anlamına gelmekte, kişiliği sarıp sarmalayan acı veren tutkulu duyguların yaşandığı bir alt kişiliği temsil etmektedir.¹⁷ Personalının, insanın özle bağlantısını bozduğu düşünülmektedir.

Enneagram kuramı, insanın özü ve ruhu ile bağlantıyı tekrar kurarak onu yaratılışındaki saf benliğe döndürmeyi amaçlamaktadır. Öz, kişinin sahip olduğu potansiyel, yani kendisidir. Çocukluk evresine benzer. Bu evrede, duygu, düşünce, içgüdüler arasında bir çatışma bulunmamaktadır. Ayrıca insanlara karşı olumsuz duygular da nötrdür. Bu mertebede, huzuru korumak için çevredeki insanlara güvenerek çevreyle bütünleşme duygusu yaşanmaktadır. Başka insanlarla özsel bir bağlantı kurma, fiziksel bir enerji ile iç dikkat dengelenerek olmaktadır. Kişiliğin ortaya çıkma amacıysa özü fiziksel dünyadan gelecek zararlara karşı korumaktır.¹⁸ İnsanın iç dünyasıyla birlikten doğan barışı oluşturmasıyla da orada ışık-öz var olmaktadır.¹⁹

1.1. Persona ve Öz/Can Yapılanması

Persona, kişinin toplumun beklentilerini karşılamak için bilinçli ve maksatlı olarak takındığı maskeler, büründüğü roller, dışa yönelik tutum ve davranış biçimleridir. Anlık tutumla bütünüyle özdeşleştiği için çevredekiler tarafından kişinin gerçek karakteri olduğu düşünülmektedir.²⁰

---

¹⁵ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 11-12.

¹⁶ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 31-33.

¹⁷ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 354.

¹⁸ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 34-37.

¹⁹ Mustafa Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 123.

²⁰ Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji Sözlüğü*, çev. Nur Nirven (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016), 56-58.

Bireyin dış dünyaya karşı ruhsal davranış biçimi olan ve özü²¹ korumak amacıyla savunma stratejileri geliştiren bu komplekslere,²² tasavvufta *vehmî benlik* denir.²³ Bireye iki yönden mesaj vermektedirler. İlki nefsin üst katlarından gelen, uyarıcı veya düzeltici mesajlardır (rahmani ilhamlar, çağrışımlar, tevafuklar, rüyalar). Diğeri, nefsin alt katlarından (alt bilinç-dışı) gelen mesajlar ve tesirlerdir.²⁴ Bu roller, nefsin alt katlarında bulunan gölge²⁵ ve kompleks²⁶ alt kişiliklerinin isteklerini karşılamak veya onlardan kurtulmak için savunma mekanizmaları vasıtalarıyla teşekkül etmiş

---

²¹ İnsan, önce kullukla şerefendirilip sonra can veya öz konumuna geçmiştir. Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 148, 160; Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 38-39; Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 159-163.

²² Jung, *Analitik Psikoloji*, 39.

²³ Mustafa Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 178.

²⁴ Tasavvufta, bunu karşılayan kavram hâtırıdır. Hâtır insanın katkısı olmadan, kalbe doğan düşünce veya duygulardır. *Rabbânî Hatır*. İlham diye de anılmaktadır. Bu süreç hatasız olarak görülmektedir. Allah'a sevgi ve muhabbete yönelir. Doğruluğa ve iyiliğe davet eder. *Şeytanî hâtır* hevâ ve heveslere tahrik eder. Nefs ve dünya sevgisinin ruhani kuvvetlerine üstün gelmesini sağlar. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 140-141. Buna göre şeytani hatırın gölge ve komplekslerle bağlantısı olduğu ve alt bilinçdışında yaşanan süreçler olduğu söylenebilir.

²⁵ Gölge, bir arketip figürüdür. Bilinçaltının karanlık güçleri bu yapılar, seçilmiş bilinçle başa çıkamadığı için bilinçdışında karşıtlık oluşturmaya çalışmaktadır. Etik, estetik veya başka nedenlerden benimsenemeyen bilinçli ilkelere karşıt diye bastırılan az gelişmiş davranış tipleridir. Jung, *Analitik Psikoloji*, 70; Bireyin kendinden ve başkalarından gizlediği yönleri olup zor durumlarda, dünyaya personayla yansıtılmaktadır. Yönlendirilmiş iradeyle bilinçli hale gelebilmektedir. Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 37.

²⁶ Kompleksler, alt bilinçdışında bulunan, iç dünyaya ait ruhsal varlıklardır. Algıları etkileyebilen yakıcı ve yıkıcı tesirleri olabilen bu kişilikler, özneyi kompleksin değişen durumlarına göre hareket etmeye zorlamaktadır. Bu süreçlerin, bilince olumsuz etkisi, baskısı olabilmekte, patolojilere neden olabilmektedir. Benliğin özgürlüğünü sınırlamakta, insanın dikkatini dağıtarak düşüncelerini karıştırmakta, boş davranışlara ve değişmez düşüncelere itebilmekte, ona sıkıntı verebilmekte ve utandırabilmektedir. Carl Gustav Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev. Engin Büyükinial (İstanbul: Say Yayınları, 2001), 146,151-154.

arızı yapılarıdır.²⁷ Nefsin alt katlarında *anima*, *animus*²⁸ ve *gerçek benlik*²⁹ gibi *arketipler* bulunmaktadır.³⁰ Bu unsurlar, *kolektif bilinçdışıyla* bağlantılıdır.³¹ Yapıları değişken ve dinamiktir. Bu yapıların varlığı, kişiliğin yapı olarak kötü olduğu anlamına gelmemektedir.³²

İnsan yaratılışı gereği iyi ve kötü özellikleri içinde barındırmaktadır. Potansiyeli birçok alt kişiliği sergilemeye veya arketipi taşımaya müsait görülmektedir. Bu unsurlar, çevrenin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Zira bireyin iyi ve kötü özellikleri, bebeklikten itibaren ebeveynler tarafından gizlenen veya toplumda sergilenen kişilik özellikleridir. Bebeklikten başlayarak toplumda gösterilebilecek bir kişilik şablonu çizilmektedir. Bu şablonda, kişiyi topluma şirin gösterebilecek veya beğeni toplayabilecek nitelikler bulunmaktadır. Mevzubahis kişilik şablonunun, alışkanlık ve çevre tarafından dayatılan roller sonucu oluştuğu söylenebilir. Bireyin

---

²⁷ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 178.

²⁸ Erkeklerdeki ruh imgesi arketipine *anima*, kadınlardaki ruh imgesi arketipine *animus* denir. Bu arketipler, kişinin karşı cinsin imgesini canlandırmaktadır. Ruhun tamamlayıcısı karşı cinsiyeti ortaya çıkarmakta, ben ve bilinçdışının bireyin iç yaşamında dengesini sağlamaktadır. Bu arketiplerle ruhun kişisel tepki vermesi sağlanırken, karşıt cinsiyetin bireydeki yaşantısının yansımaları da sergilenmektedir. Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 31-32.

²⁹ Hz. İsa, Buda gibi kutsal insanları temsil eden merkezi arketiptir. Bk. Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 156.

³⁰ Arketipler, toplumsal bilinçdışının derinliklerinde bulunmaktadır. Kalıtsal olarak bir biçim şeklinde aktarılan içi boş, duygu, düşünce ve davranış kalıplarıdır. Müşterek davranış özelliklerini ve tipik tecrübeleri başlatma, kontrol etme ve yönlendirme kapasitesine sahip psişik merkezlerdir. Tehlikeli dürtüsel öğeler de taşıyabilmektedir. Arketipe uyan bir olay meydana geldiğinde bu boş kaplar, adeta canlı bir varlığa dönüşerek karşıdaki kişiye yansıtılmaktadır. Bk. Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 155-156; Jung, *Dört Arketip*, 17- 21, 31.

³¹ Kolektif bilinçdışı, bilincin sadece algıladığı arketiplerle kurulmuştur. Bu kalıplar düşüncenin atasıdır ve kalıtsaldır. J. Marvin Spiegelman, vd. (ed.), *Jung Psikolojisi ve Tasavvuf*, çev. Kemal Yazıcı, Ramazan Kutlu (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 49; Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, çev. Zehra Aksu Yılmaz (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), 21.

³² Don Richard Riso, Russ Hudson, *Wisdom of the Enneagram* (New York: Houghton Mifflin Company, 1999), 17-18.

toplumda beğenilmeyecek, tepki alabilecek nitelikleri, baskılanmakta veya gizlenmekte, neticede insanın özüyle irtibatı kopmaktadır.³³ Bu kokuyla birlikte, insan daima özünü aramaktadır. Arayış, farklı şeylere sempati duyup sevgi nesnelere değiştirerek veya farklı personalara bürünerek olmaktadır. Bunlar boş çabalar. İnsan mânevî tekâmüle ihtiyacı bulunmaktadır.³⁴ Bu mânevî tekâmülse insanın özüne dönmesiyle mümkündür. İnsan, sezgileriyle bu mânevî dönüşümünü başlatabilecek kapasiteye sahiptir. Bu dönüşümde beşer, çeşitli merhalelerden geçmektedir. *Akl-ı meâd*, üst bilinç dışında, insan ve evrenin, derinliği, bâtnî olarak idrak edilmekteyken; *akl-ı meâş*, yüzeysel, zâhirî, günlük akıl şeklinde müdrike edilmektedir. Üst bilinç dışında, sıradan duygular letâfet kazanmaktadır. *Akl-ı meâş* alanında insan, nefis-i emmârenin, hayatta kalma (birinci lâtifa), cinsellik (ikinci lâtifa) ve güç arayışı (üçüncü lâtifa) gibi içgüdüsel dürtülerin tesiri atındadır. Duygular henüz letâfet kazanmamış, yüzeysel durumdadır.³⁵ Enneagram kuramı, bu basit incelmemiş duyguları, tutkuları eksiklik, körlük ve ağırlık olarak görmektedir. Bu duygular, her insanın hayatta oynadığı rolleri motive etmekte olan temel bir eksiklik veya kusur kişilik veya persona yapılandırmasında etkilidir. Yine eksikliği veya kusuru telafi etmek için de rol oynar. *Tekâmül*, Nefs psikolojisine göre, nefis katlarından hâl olarak yükselebilmektir. Bu tekâmülü engelleyen tutku, persona, kompleks ve gölge gibi ağırlıklar ortadan kalktığında, insan hafifleyecek ontolojik olarak daha ferah, aydınlık, geniş ve daha anlamlı bir varoluş konumuna yükselebilecektir. Bu yükselme tezahür etmezse aynı katta sıkışık kalan birey, bilinç karması yaşayabilir. Yaşadığı bu durum farkında olmayarak kendini özgür zannedebilir.³⁶

Bir tutkunun üstünü örtmek için giyilen rol, insanı sarıp sarmalar. Bu rolün terki, insana acı vermekte, bir taraftan da bu acıya dayanabilecek

---

³³ Yusuf Karabulut, *Yeni Kişilik Enneagram ve Din Psikolojisi Açısından Kullanım Alanları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 33-34.

³⁴ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 159-163.

³⁵ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 353.

³⁶ Claudio Naranjo, *Enneagram Character and Neurosis* (Nevada City: Gateways/IDHBB, 1996), 24.

savunma stratejileri oluşturmaktadır. Bu karakter yapısını taşıyan insan, yaşadığı karanlık âlemde, diğer arzularına göre daha yoğun, daha ön plana çıkan, özel bir “Acı dolu arzu/tutku” beslemektedir. Enneagram kuramına göre, “İnsanın fitrî yapısından getirdiği bir hâkim rolü, olumlu veya olumsuz alternatif rolleri veya varoluş tarzları” vardır. Her kişilik tipinin gizli bir erdemi bulunmakta, bu duygu onun tutkulu duyguların esiri olmasına izin vermemektedir. Acı veren bir rolün etkisinden çıkmakta tekâmül vetiresinde mümkün görülmektedir. Bu süreçte, her tip için spesifik haller yaşanmaktadır. Bu hallerin öncülü duygulardır. Gizli olarak nefsin üst basamaklarında yaşanan erdemli/latif duygulardır. Enneagramın bir niteliği de belli bir tipe ait erdemli duygunun veya halin başka bir tipte de görülebilmesidir. Bu kurama göre, tipler arasında geçirgenlik, dinamiklik ve bağlantı bulunmakta, bu duruma bütünleşme kanadı denilmektedir. Her E tipi, dikey olarak aşağı yukarı hareket edebilmekte ve diğer tiplerle de irtibat sağlayabilmektedir. Tiplerin bütünleşme kanatları: E-Bir’in, E-Yedi; E-Dokuz’un E-Üç; E-Sekiz’in, E- İki; E-Üç’ün, E-Altı; E-Yedi’nin E-Beş; E-Altı’nın, E-Dokuz; E-İki’nin, E-Dört, E-Dört’ün, E-Bir’dir.³⁷

Bu kuramda, kişilik tipleri kategorileştirilebilir ama bu kategoriler, hareketlidir. Tiplerin genel özellikleri vardır. Fakat aynı bireylerin dahi birbirine benzemediği, birbirinden ayrıldığı görülebilir. Tipler, farklı hâller gösterebilmekte, farklı duygular yaşayabilmekte, tipler arası bütünleşme gösterebilmektedir. Bu, Enneagram tiplerinin karar verme tarzlarını çeşitlendirmektedir.

1.2. Nefs Psikolojisine Göre Enneagram Kişilik Tiplerinin Deneyleyebileceği Hâller

Nefs, yapısı bir asansöre benzetilebilir. Bu asansörle alt katlara inilebilir veya üst katlara çıkılabilir. Alt katlar, alt ve orta bilinçdışı; üst katlar, üst bilinçdışıdır. İnsan bu iki âlemin arasında günlük bilinç durumunu yaşamakta, iki âlemde de mesajlar alabilmektedir.³⁸ Nefsin katlarında dikey gelişim mümkündür. Zira nefsin her halinde bir üst halin var

³⁷ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 355-363.

³⁸ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 194.

olduğunu bilmektedir. Nefsinin insanı kötülöklere sürükleyebilecek yapıda olduğuna dâir ilâhî bir ikaz vardır.³⁹ Bu durum, nefsin bir bütün olarak kötölük kaynağı olduğu anlamına gelmemektedir. Zira Kur'an'da nefsin iyiliklere götürebileceği mesajı verilmektedir.⁴⁰ *Nefs*, yedi basamaktan oluşmakta ve bu yapılarda, çeşitli haller yaşanmaktadır. Tasavvuf psikolojisinde haller, *sıradan* ve *latif* olmak üzere, iki kategoriye ayrılmaktadır. Sıradan haller, psikolojinin tarif ettiği *sevgi, korku, güven, öfke, kıskançlık, umut, kibir, gurur, şehvet, azgınlık, atalet, tamahkârlık, kanaat, acıma, şüphe, yalnızlık, yetersizlik, anlamsızlık, suçluluk, aidiyetsizlik, hiçlik, gurur, kibir* gibi duygularla eş değerlidirler. Mesela, öfke hali ve öfke duygusu tabirleri aynı anlamda kullanılabilir. Sıradan duygulara kıyasla hal ya bu normal duygunun letâfet kazanmış hali, sevginin derinleştikçe aşk haline dönüşmesi gibi, ya da belirli bir nefis mertebesinde yaşanmayan veya hissedilmeyen bir duygunun nefis mertebelerinde yükseldikçe önceden yaşanmamış şekilde ortaya çıkmasıdır. Yıllarca hissedilmeyen huşu duygusunun, uygun bir ortamda hissedilmesi örnek verilebilir. Hal, sıradan bir duyguya göre o kadar tesirlidir ki bir insan bu duyguyu yaşadıkdan sonra kendini hayır işlerine adamaya karar verebilir. İnsan için asli olan iyi halleridir. Şartlar müsaitse ağır basan iyi haller yani rahmani hallerdir.⁴¹

Nefsin ilk basamağı, *Nefs-i emmâre*dir. Zâlim nefis olarak tasvir edilen⁴² bu yapı, kendi içinde üç kattan oluşmaktadır. Freud'un libido yapısına tekâmül eden, *nefs-i şehvânî*; üst katında insanın personasının sergilediği oyunu yukarıdan seyretmeye başladığı *nefs-i nâtika*; üst konumda ise insan gibi düşünen ve muhâkeme eden *nefs-i derrâke* vardır. Bu yapıdaki düşünce ve muhâkeme yetisi insanın davranışlarını denetleme imkânı

---

³⁹ Yusuf Suresi 12/53.

⁴⁰ Kıyâmet, 75/2; Şems,91/8; Fecr, 89/28.

⁴¹ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 193.

⁴² Robert Frager, *Kalp, Nefs ve Ruh*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003), 29.

sağlamaktadır.⁴³ Nefs-i emmârede baskın haller, *havf*⁴⁴ ve *recâ*⁴⁵ Bu yapıda, çeşitli korku durumları yaşanmaktadır. İlki doğal korkudur. Yılan gören bir insanın korkması, örnek verilebilir. İkincisinde, alt bilinçdışı devreye girerek korku nesnesiyle orantısız korkuya neden olmaktadır. Bu durumda, insanın haleti nefsanisinde, kompleks veya gölge baskın durumdaysa persona onun kontrolü altına girmekte ve insan otokontrolünü yitirmektedir. Fobi ve panik gibi rasyonel olmayan korku durumları buna örnek verilebilir. Personaların etkisiyle yaşanan başka bir korku türü de bulunduğu kattan düşme, alt bilinçdışına inme korkusudur. Varoluşsal kaygı da aynı katta sürekli kalmanın verdiği monotonluktan ve hapsolme duygusundan dolayı yaşanan bir korkudur. Ontolojik daralma veya takılma şeklinde tanımlanmaktadır. Nefs-i emmârede, korku hallerini yaşayan insan *keder*, *hüzün*, *yeis* ve *esef* gibi çeşitli üzüntü hâlleri de yaşayabilmektedir.⁴⁶ Bu mertebede yaşanan çeşitli hallerin geriliminden veya baskısından kurtarabilecek, gönlünü hafifletebilecek duygu, *reca/umut*dur. Bu duygu, nefsin alt basamaklarından yükselmeye başlayan insan için koruyucu bir kalkan, semâvî tesellidir. Bir yakamoz gibi insanın yolunu aydınlatmakta, başıboş, yalnız olmadığını hatırlatmakta dolayısıyla da rasyonel bir duygu olmaktadır.⁴⁷ Enneagram tiplerinin nefsin alt katlarında

---

⁴³ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 189.

⁴⁴ Korkmak, endişe etmek, ihtiyatlı olmak, gürültü gibi anlamlara gelmektedir. Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, tah. Safvân Adnân Dâvûdî, (Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2009), 303; Seyyid Şerîf, Cürçânî, *Ta'rifât*, tah. Muhammed Sıddık Mînşevî (Kahire: Dâru'l-fazîle, ts), 90.

⁴⁵ Recâ, sözlükte, ümit etmek, Allah'tan ümit kesmemek anlamlarına gelmektedir. Recânın bir duygu olarak ortaya çıkmasının nedeni, Rabbinin lütfuna erişebilme isteğidir; tersi havf duygusuna neden olmaktadır. Kulun buradaki görevi iki duygu arasında orta yolu bulmaktır. Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 107; İstîlâh olarak ise, "*Sevilen bir şeyin gelecekte hâsıl olmasına kalbin umut bağlaması*"dır. Cürçânî, *Ta'rifât*, 95.

⁴⁶ Receb-i Sivâsî, *Risâle fî usûli'l-Halvetiyye* (İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, 1836), 1a-2a. Esef, öfke ve üzüntünün eşanlı olarak yaşandığı bir duygu hâlidir. el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 75.

⁴⁷ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 197-201.

varoluşsal kaygılar yaşadığı söylenebilir. Söz konusu tipleri, yaşadıkları bu anksiyetik durumdan kurtaracak hal recâdır.

İnsan, fitrî bir nefsânî zaaf-tutku temâyülüyle dünyaya gelmektedir. Nefs-i emmârede, öfkeli, kaygılı veya aşırı duygusal olabilir. Bu duygusal temel üzerine diğer zaaf lar gelmektedir. İnsan sadece nefs-i emmâreden ibaret değildir. Tekâmül umudu vardır. Zira insanın yapısı bu olgunlaşma için gerekli donanıma sahiptir.⁴⁸ Varoluş ekolojisi temiz tutulmuş, emredilen yapılmış, yapma yasak edilen yapılmamışsa insan peyderpey hayatına yukardan bakmaya ve geçmişini muhasebe etmeye başlamaktadır. *Nefs-i nâtık*ada, personanın sergilediği oyuna, sahnede yaşananlara, bir tiyatronun balkonundan bakmaktadır. Bu aşamada üst bilinçdışı sınırındaki *nefs-i levvâmeye* gelmektedir.⁴⁹ Kınayan nefis olarak görülen bu basamakta, insan, oynadığı rolün farkına varmakta, bir geri özdeşleşme yaşamaktadır. Sadece o rolü oynayan değil, o rolü gördüğünü anlayacak ve temel varoluş korkularından ve kaygılarından kurtulmasına vesile olabilecek hâller yaşayabilecektir. Rollerini izleyebildiği için sorumluluğunun farkına vararak temel suçluluk duygusu hissedebilecektir. Nefsin bu yapısı, Freud'un *süperegosu*yla karşılaştırıldığında farklılık arz eder. Süperego değerler toplamı, nefs-i levvâme, ilâhî bağlantısı olan vicdanı temsil etmektedir. Bu katın bir yönü Rabbine bakmakta, bir yönü nefs-i emmâreye bakmaktadır.⁵⁰ Bu mertebeye erişerek havf ve reca dengesini kuran insan, gönlünde bir hafiflik hissetmekte, esef, keder, hüznün ve yeis gibi duyguların etkisi azalmaya başlamakta, üzerine bir güven hali inerek yüzüne bir tebessüm gelmektedir. Rasyonel açıklaması olmayan kalbin hissettiği bu hâl, *tevekküldür*.⁵¹ Bu hâl, insana yalnız değilsin mesajı vermekte,

---

⁴⁸ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 366.

⁴⁹ Nefs-i levvâme basamağına gelen, hata veya haksızlık yaptığı zaman, doğru davranışın bu fiili terk olduğunu fark ederek kendini kınar. Abbürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâifu'l-a'lâm fi işarâti ehli'l-ilhâm)*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 558.

⁵⁰ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 189-190; Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 194.

⁵¹ Tevekkül, birisini vekil edinme ve güvenme anlamına gelmektedir. Her tedbiri aldıktan sonra, işin neticesini Allah'a havale etmektir. Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve*

nefs-i emmâreden çöken o sis perdesi, bu halle açılmaya başlamaktadır. Tevekkül, insanın başına olumsuz bir olay geldiğinde sabretme gücüdür. *Tefvîz* bu duruma önceden hazırlıklı olma halidir. Başa gelebilecek her şeyi Allah'a havale etmek, her şeyi Allah'tan beklemek anlamına gelmektedir. Bu hal, gelecek anksiyetesinin panzehridir. Kişiyi gelecekteki olumsuzluklara karşı hazırlamaktadır.⁵² Tefvîz halinin defalarca yaşanmasından sonraysa insanda derin güven hali olan *sika* hâsıl olmaktadır.⁵³ *Sika*,⁵⁴ bir işin sonucunu henüz fiile başlarken hissetmek, ilahi iradeye teslim olmak ve Allah'ın iradesine güvenmektir. Böylece nefs-i emmâre varoluş konumunda yaşanan varoluş kaygısı, nefs-i levvâmeye doğru tekâmül edilmesiyle ve *tevekkül*, *teslim*, *tefvîz* ve *sika* hâllerinin deneyimlenmesiyle bir *güven* ve *umut* haline dönüşmektedir. İnsan vicdanının kınayan sesi, bu yeni varoluş halinde yaşanabilecek hâller önce *sükûnet* sonra *coşku* veya tüm yaratıklara yönelik merhametle aşk halleri olabilir.⁵⁵ *Sekine/sükûnet*;⁵⁶ gaybın ve mânevî feyzin gelişi esnasında kalbin mutmain olması, gönül huzuru ve güvendir.⁵⁷ Bu hal deneyimlendiğinde rasyonel akıl susmakta, gönül âleminde Rabbin korumasına girilmektedir.⁵⁸ Akabinde insan korku ve kaygılarını yenerek vakarla⁵⁹ yürürken sekîneye yakın bir duygu olan *selâm*,⁶⁰ halini yaşamaya başlamaktadır. Selam, öncelikle, zâhir ve bâtın

---

Deyimleri Sözlüğü, 346; Bir tanuma göre ise Allah katındaki hükme güvenmek, insanların desteklerine ümit bağlamaktan vazgeçmektir. Cürcânî, *Ta'rifât*, 63.

⁵² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 338.

⁵³ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 204.

⁵⁴ Sika, sözlükte güvenmek, itimat ve emin olmak anlamlarına gelmektedir. Cürcânî, *Ta'rifât*, 64.

⁵⁵ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 205-206.

⁵⁶ Kur'an-ı Kerim'de, "Gönül huzuru, gönül, rahatlığı, ruh dinginliği" anlamlarına gelmektedir. el-Fetih 48/4, 18, et- Tevbe 26/40.

⁵⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 626; Sekînet, kalpte bir nurdur ki yaşayana huzur ve güven vermektedir. Bu güven, Hakka, ayne'l-yakîn olmanın başlangıçlarıdır. Cürcânî, *Ta'rifât*, 103.

⁵⁸ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 206.

⁵⁹ Sükûnet, ağırbaşlılık, saygıdeğer olma ve yumuşak huyluluk demektir. el-Isfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 416.

⁶⁰ el-Isfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 421-422; Nur 24/13; Azhâb 33/33.

hastalıklardan, afetlerden uzak olmaktır. Diğer anlamları esenlik, güven, barış ve teslimiyettir. Sükûnetle bağlantılı gönül huzuru ve rahatlık manasına gelen *niûs* hâli de yaşanmaktadır.⁶¹

Bu hallerden sonra insana bir neşe, coşku hali gelmektedir. Varoluş konumundaki hüznün ve kederden sıyrılarak açığa çıkarılmayan bir sevinç hali olan *sürur* yaşanmaktadır.⁶² İnsan bir öz farkındalıkla yaşadığı haller eşliğinde değişik duygular hissederken geçirdiği sürekli değişimi izleme hayat boyu sergilenen rolleri gözleme yeteneği de kazanmaktadır. Bu yeteneğe *telvîn* denilmektedir. Bir rolden bağımsız olarak o rolle geri özdeşim kurabilme melekesi olan bu halde hayatta yaşanan tüm haller, iyi veya kötü sahneler ve oynanan tüm roller bir üst kattan ibret gözüyle müşâhede edilebilmektedir. Bu durumda şöyle bir patoloji yaşanabilir. Personayla aşırı özdeşim yaşanırsa sergilenen bu rolde de suçluluk veya yetersizlik gibi duygular varsa depresyona girebilir. Zira bu persona gölgelerin veya komplekslerin etkisinde olabilir. Rasyonel aklın devreye girmesiyle üst katta yaşanan duyu ve duyguların letafeti azalabilir, statik yüzeysel bir hâl yaşanabilir. Önemli olan ise bu personadaki yetersiz ve umutsuz hâlini dışardan gözlemlemektedir. Kişi böylece o personadan sıyrılır ve depresif halini izleyebilir. *Telvîn*, zaman içinde zuhûr eden tüm rolleri ve bu rollerin hallerini, o rollerin hükmü altına girmeden izleyebilme yeteneğidir. Bu esnada, üst âlemin müşâhedesine devam edilip hedeften kopmadan gelişim sürdürebiliyorsa bu hâl *temkindir*. Rasyonel akıl yerini kalbe bırakınca, sükûnet benliği sarınca, insanda nedensiz, mesnetsiz bir neşe hali vuku bulur. Bu esnada, insanlara, tabiata veya eşyaya yönelik genel bir sevgi ve muhabbet hali de ortaya çıkmaktadır. Aşkın bir sevgi halindeki insan nefsi emmâredeki varoluş konumundaki korku, ölüm kaygısı gibi acılardan kurtulmuş, gerçek sevgiliyi bulmuş, eşyaya müşâhedeyle bakabilmiş, duygular ve duygular keskinlik kazanmıştır.⁶³

---

⁶¹ Meryem 19/62.

⁶² Muhammed b. Hasan Semennûdî, *Tuhfetu's-sâlikîn ve delâletu'ssâirîn li minhâci'l-mukar-rabîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi, 002460), 74b-80a.

⁶³ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 208-210.

Hayatın anlamı bulunmakta, ölüm, yalnızlık, zeminsizlik, yalıtılmışlık, âdiyetsizlik gibi soruların cevabı bulunmaktadır.⁶⁴

Kalpte Allah sevgisinin, aşkının zuhûr etmesiyle *nefs-i mülheme* basamağına geçilmektedir. Aşkın bazı alâmetleri kişinin bazen mustarip olması bazen de sükûnet üzere olması veya rubûbiyyet hallerinin zuhûr etmesi veya gizlenmesi şeklinde olabilir. Bu makam, *ilham, feyiz, hikmet, hayret ve keşif* gibi aslî duygular ve latif hallerin yaşandığı,⁶⁵ neyin iyi, neyin kötü ve günah olduğunun *ilhâm*⁶⁶ yani *rahmânî sezgi*yle bilindiği nefis mertebesidir.⁶⁷ Nefs-i mülhemedede, bilgi ilâhî kaynaktan alınmakta rasyonel akıldan sıyrılıp kalpten süzülerek doğru, saf, sıdkla insanlara verilmektedir. Hikmet sahibi kişi, ilhâmlar sayesinde yüksek bir biliş gücüyle kararlarını verebilir. Kararlarının da gelişimine engel olmayacak, hata yapmayacağı kararlar olması muhtemeldir. *Cömertlik, kanaat, ilim, tevâzu, tevbe, sabır, tahammül, şükür* gibi vasıflar, bu makâmın erdemlerindedir. Cömertlik erdeminin semantiğine giren hallerden *isâr*, başkasını kendi yerine tercih etme, *infaksa* sahip olduklarından canını yakacak oranlarda vermektedir.⁶⁸ Nefs-i mutmainne makâmında, kişide *huzur, barış ve selâmet* halleri belirlemektedir.⁶⁹ Akabinde *tevekkül, tefvîz, sabır, hilm, ubûdiyyet, affetmek, tevazu, adalet, şükür, rızâ, cömertlik, fakr, sabır, merhamet, hayâ, bilgelik, hoşgörü ve ihsân* hâlleri görülmektedir.⁷⁰ Dînî değerler, ahlâkî değerlerle tam uyum göstermekte, dürtüsel eğilimler kontrol altına alınmaktadır. Davranışlarda uyum, kararlılık, içsel doygunluk ve olgunluk görüldüğü en üst

---

⁶⁴ Irvin D. Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, çev. Zeliha İyidoğan (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001), 352.

⁶⁵ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 197.

⁶⁶ Vicdan, akliselim, feraset, basiret, müşahede, tefekkür gibi hâller neticesinde zuhur eden rahmani görüştür. Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 604.

⁶⁷ Sofyalı Bâlî Efendi, *Yedi Makam Yedi Nefs Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri* (İstanbul: Hayykitap, 2013), 65.

⁶⁸ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 259.

⁶⁹ Cemâleddin İshak Karamanî, *Risâle fî Etvâri's-Seb'a* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 1194-2), 27a; Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 199.

⁷⁰ Sofyalı, *Yedi Makam Yedi Nefs Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri*, 75; Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 199; Frager, *Kalp, Nefs ve Ruh*, 31,93.

gelişim basamağıdır.⁷¹ Nefs mertebeleri veya yaşanan haller, sonsuza doğru uzanan bir gökdelene benzetilebilir.⁷² Bu makalede, çalışmanın kapsamında olan Enneagram kişilik tiplerinde ortaya çıkabilecek, sıradan, henüz evliyalık makamına erişmemiş ama tekâmül yolunda olan insanların yaşayabileceği haller açıklanmıştır. *Râziyye*, *marziyye* ve *kâmile* gibi yükselebilecek başka mertebeler ve bu mertebelerde deneyimlenebilecek daha birçok hal olabilir ama çalışmanın sınırlılığından dolayı hepsi izah edilememektedir. Aşağıda Enneagram kişilik tiplerinin, nefis basamaklarında deneyimleyebileceği haller belirtilmektedir.

Enneagram sezgi guruplarında, buldukları guruba has temel duygu hâkimdir. E-Beş-Altı-Yedi kaygı gurubudur.⁷³ Nefsi emmârede deneyimleyebilecekleri en temel duygu kaygıdır.⁷⁴ E-Beş, kendisinin olduğundan daha zayıf ve yetersiz hissetmekte, bundan dolayı kaygılanmaktadır. E-Yedi, seçim yapmak için birçok seçeneği elinde tutma eğiliminde olmakta dolayısıyla bu seçenekleri kaybetmekten, deneyimlememekten kaygılanmakta, gelecek anksiyetesi yaşayabilmektedir.⁷⁵ E-Altı insanlara güven ve kararları konusunda kaygı duymaktadır. Bu gurubu, kaygıdan kurtarabilecek hâlse *tevekkül*dür. Akabinde *recâ* hâli deneyimlenmektedir. Enneagramda öfke tipleri E-Sekiz-Dokuz-Bir'dir. E-Sekiz, öfke saçarak kendini korumaktadır. E-Dokuz, öfkelerini yutarak pasif öfke yaşamaktadır. E-Bir öfkelerini çok yoğun yaşamakta, öfke hıncı şeklinde içinde dolaşmaktadır.⁷⁶ Bu gurubu, öfkeden kurtarabilecek hal *hilm*dir. Enneagramda gurur, riya ve kıskançlık sergileyebilen duygusal gurup, E-İki-Üç-Dört'dür.⁷⁷ Bu gurubu, duygusal kontrolsüzlükten kurtarabilecek hal *riyâzettir*.

---

⁷¹ Hayati Hökelekli, *İslam Psikolojisi Yazıları* (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 15.

⁷² Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 210.

⁷³ Kaygı, prospektif, ileriye dönük bir duygudur. Başımıza gelebilecek, en kötü ihtimallerin zihinde sürekli tekrarlanmasıdır. Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 358.

⁷⁴ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 65.

⁷⁵ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 358-359.

⁷⁶ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 289-397, 101-102.

⁷⁷ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 203,134.

İnsan, nefs-i emmârede, öfkeli, kaygılı veya aşırı duygusal olabilmekte, bu duygu üzerine diğer tutkulu duyguları yapılanmaktadır. Bu duygular, E-Bir'de *öfke*, E-Sekiz'de *şehvet*, E-Dokuz'da, *atalet*, E-İki'de *gurur*, E-Üç'te *riyâ*, E-Dört'de, *kıskançlık*, E-Altı'da, *kaygı ve şüphe*, E-Beş'te, *tamah*, E-Yedi'de, *açgözlülük* şeklinde sıralanabilir. Nefs-i levvâmeden itibaren yaşanabilecek Enneagram tiplerinin tekâmülünü sağlayabilecek hâller; E-Bir'de, *sekîne, selâm, nüas, sahv*; E-Sekiz'de, *hilm, itidal, temkin, merhamet, muhabbet, masumiyet*; E-Dokuz'da, *tevhid, aşk, rahmânî gayret, recâ, sahv*; E-İki'de, *tevazu, istikrar, temkin, denge*; E-Üç'de, *sıdk, vera, tevhid, inanç, hilm, hoşgörü*; E-Dört'de, *sekîne, teslimiyet, inbisat, rıza*; E-Beş'te, *isâr, infak, itminan, recâ*; E-Altı'da, *inanç, tefoîz, itminan, recâ ve sıdk*; E-Yedi'de, *şükür, tevakkül, temkin, sahv, fasl, sekîne ve vakardır*.⁷⁸

2. Enneagram Tiplerinin Nefs Psikolojisine Göre Karar Verme Özellikleri

Enneagram kuramına göre, her tip baskın olarak o tipin özelliklerini göstermektedir. Rahatlama durumlarında bir tip, başka tipe dönüşebilir. Her kişiliğin, nefsanî zaafalarının tam tersini gösteren, *Gizli kalmış kişiliği* bu kişilikte hüküm süren latif halleri vardır.⁷⁹ Yaşanan zaafaların, tutkuların veya latif hallerin karar verme sürecinde büyük rolü ve derin tesirleri olabilir. İnsanın kişiliğinin dinamiklik, menfî ve müspet özellikler göstermesi gibi karar verme tarzları da menfi veya müspet yönde olabilir, çeşitlilik gösterebilir. Aşağıda Enneagram kişilik tiplerinin deneyimleyebileceği karar verme tarzları açıklanmaktadır.

E-Bir: Kuralcı, düzenli ve mükemmeliyetçidir. Patolojisi obsesif kişiliktir.⁸⁰ Karar verme düzeni mahkemeyi andırmaktadır. Adeta düşünce mahkemeye çağrılmakta, sorgulanmakta, savunulmakta, yargılanmakta ve sonunda karar verilmektedir.⁸¹ Personalalarının tesirinde karar verme süreci fırtınalı geçebilmektedir. Saplantılı şekilde doğru olanı yapma konusunda kaygılanabilir, kendisini sürekli denetleyebilir. Kabullenemeyecek arzular içindekiyken bunları gerçekleştirirse toplum tarafından kabul

⁷⁸ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 359-365.

⁷⁹ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 368.

⁸⁰ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 88.

⁸¹ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 118.

edilemeyeceğini düşünerek öfkelenmektedir. Öfkesi *hınç* formunda bedninde dolaşıp karşılaştığı kurallara uymayana karşı veya kurban olarak seçtiği kişiye yönelik öfke patlamasına dönüşebilir.⁸²

E-Bir, yitirdiği kusursuzluk halini ararken çevresini denetlemekte, temizlemekte, eşyalarını simetrik hale getirmekte, kurallara uymayan insanları uyararak eleştirmektedir. Eleştirmen halini kendine karşı da sürdürmektedir. E tipi kendini en çok eleştiren ve kararlarının doğruluğu konusunda kaygı ve korku yaşayabilen tiptir. Bu aksiyonu, taşıdığı, *hınç*, *gücenme*, *içerleme*, *alınanlık* gibi duyguların belirtisidir. Bu duygularla birlikte E-Bir'in gizli erdemi, *sekîne* yani *huzur*dur. Bu hali, fırtınalarını dindirmekte, iç huzuru vermekte, *vakar*la kendinden emin şekilde yoluna devam edebilmektedir. Sekîne hali, *selâm* veya *nüas* olarak da tecellî edebilir. E-Yedi'yle bütünleşip *sahv* erdeminin özelliklerini göstererek rahatlayabilir ve mükemmeliyetçiliğinden vazgeçerek üretken olabilir.⁸³ Bu hali yaşadığında, hatalı kararlar verip anlamsız aksiyonlar gerçekleştirmek, çevreyi manipüle etmek yerine faydalı icraatlar gerçekleştirebilir. *Temkin* hâli anlamlı icraatların öncüsüdür. İyi bir araştırmacı, iyi bir yazar olabilir.⁸⁴ Temkin hâlini yaşayan bir E-Bir, personasını gözlemleyip onu, suçlayarak kınamakta, kararını, arzularını gerçekleştirme yönünde vermesinin doğru olmadığını bilmekte, makul kararlar vermektedir.

E-Dokuz: Barışçı, sevecen, empatik tiptir. Sevme umudunu yitirmiş, buz kalıpları içinde bir atalete gömülmüştür. Tutkulu duygusu *tembellik* hali, karar verme tarzı üzerinde tesirli olmaktadır. Kararlarını sürüncemeye almakta, ertelemekte veya karar veremeyerek sorunun kendiliğinden veya başkaları tarafından çözülmesini beklemektedir. Hayatın akışı içinde bir programa uyması halinde, karar alma zorunluluğundan kurtulabilir.⁸⁵ Patolojisi pasif-agresif kişilik veya obsesif kompulsif kişiliktir. Personaları, çocukken ertelediği isteklerinin yerine koymak için

---

⁸² Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 104-110.

⁸³ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 362.

⁸⁴ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 362.

⁸⁵ Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology*, *Dissertations*, 104-106; Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 62, 403-406.

geliştirdiği saplantılarına dayanmaktadır. O dönemde yaşadığı bunaltıları önlemeye çalışmaktadır. Bu personalar, eşyle aynı potada eriyebilecek şekilde bütünleşmek veya temel istekleri yerine aşırı yemek, aşırı okumak veya hedefi olmaksızın küçük gruplara katılmak veya konfor rahatlık ortamlarında kendini unutmak şeklindedir. Bu personalarda karar kılmasının temelinde, kaybettiği ve aradığı sevgi ihtiyacı vardır. Zira o, sevilme umudunu yitirmiş ve kendisini bir derin dondurucuya koymaya, nötr olmaya, ihtiyaçlarını görmezden gelmeye ve başkaları vasıtasıyla yaşamaya karar vermiş, geliştirdiği personalarla kendisini korumaya yönelmiştir.⁸⁶

E-Dokuz'un yaşayabileceği latîf haller, içinde bulunduğu sevgisizlik ve umutsuzluk çemberinden onu kurtarabilir. Yaşaması gereken haller, *tevhid* ve *aşk*tir. Allah'a yönelebilen, sonsuz sevgiyi hissedebilen E-Dokuz, içindeki buzları eriterek Rahmânî bir aksiyona geçebilmektedir. Bu aksiyonla bir senkronizasyon, artan bir farkındalık ve tefekkür olan *tevfik* ve kurallara sınıksız uymayı sağlayan *itisam* hali yaşanmaktadır. Güven ve umut veren bu hallerden, bütünleşme kanadı olan E-Üç'ün gizli erdemi olan *reca* haline tekâmül edebilir.⁸⁷ Bu halle, sevilme umudunu kazanıp ataletten kurutulmuş personaların üzerindeki baskıdan kurtulabilir. Kararlarını kimsenin etkisinde kalmadan veya ertelemeyen, sürüncemeye almadan, akıbeti ve gelişimi için hayırlı olabilecek şekilde verebilir.

E-Sekiz: Kendinden emin, kararlı ve lider tiptir. Enerji yüklü bir varoluş tarzını seçmiştir. Tuttuğu yolun doğru olduğundan emindir, kararları kesindir. Tutkulu duygusu, *aşırılıktır*. Kararsızlığına karşı çözüm olarak yemek, içmek ve cinsellik gibi temel ihtiyaçlarını aşırı giderme veya aşırı sinirlenme yolunu seçebilir. İsteklerine veya duygusal hedeflere odaklanmak yerine, dikkatini uyarıcılar üzerinde toplayarak içinde bulunduğu bunaltıdan kurtulabilmekte ve zayıflıklarını yadsıyabilmektedir. Dikkatini bir noktaya odakladıktan sonra belirsiz duygulara odaklanmasına gerek kalmamaktadır. Bu arzu, onun hedefi olmakta, bu hedefe

---

⁸⁶ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 87-88; 429-430.

⁸⁷ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 361.

kendine kaptırmaktadır.⁸⁸ Bu durumda riskli kararlar alabilmektedir.⁸⁹ “Ya hep ya hiç” tarzında, uçlarda yaşamaktadır. Bürünebileceği personalar, çevreyi denetleyerek haksızlığa uğrayabilme ihtimalini önleyici tip veya sahiplenici tip veya koruyucu arkadaş tipi veya özel alanını ve hayatta kalabilmek için uygun koşulları denetim altında tutan tip şeklinde olabilir. Eylemlerindeki aşırılık dikkat çekmektedir. Güdülerini ve öfke duygusunda aşırılık yaşamayı ve düşünmeden hareket etmesi, kararlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Patolojisi, merhamet duygusunun yoksunluk yaşanılan Psikopat Kişiliktir.⁹⁰

E-Sekiz’i içinde bulunduğu aşırılık tutkusundan kurtaracak varoluş tarzını değiştirebilecek hallerse *hilm*, *temkin*, *itidal*, *merhamet* ve *muhabbet* tir. Hilm, öfkenin panzehiridir. Aşırı öfkeli olan bu E tipini, sakin doğaya çekebilmektedir. Öfkenin bilinçdışıdaki nedeni, dış dünyaya karşı duyulan kaygıya dayandırılabilir. Kaygı azaldığında dış dünyayla olan kavga bitmekte, hilm hâli yaşanmaktadır. İtidal erdemi, onun aşırılıktan kaçınarak orta yolu bulmasını sağlayabilecektir. Temkin hâlindeyse personalarını gözlemleyerek kınayacak iradesini onlara teslim etmeyecek, gelişim vetiresini devam ettirebilecektir.⁹¹ Bu halleri yaşayarak gizli erdemi olan *masumiyete* tekâmül edebilmektedir. Masumiyet erdemine büründüğünde sezgilerini iyi kullanabilmekte, kendisi için uygun kararlar verebilmektedir.⁹² E-İki’yle bütünleşerek *isar* ve *âlicenaplık* hallerini yaşayabilmekte, personalarındaki denetleyici, baskıcı, koruyucu rolü, şefkatli koruyuculuğa dönüşebilmekte, kararlarını da diğerkâmlık erdemiyle verebilmektedir.

---

⁸⁸ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram’a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 366-381.

⁸⁹ Phillip M. Sharp, *A factor analytic study of three enneagram personality inventories and the vocational preference inventory, Vocational Preference Inventory* (Lubbock: Texas Tech University, Educational Psychology, Doktora Tezi, 1994), 45.

⁹⁰ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram’a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 353-366.

⁹¹ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 233, 361.

⁹² Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram’a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 353-366.

E-İki: Fedakâr tiptir.⁹³ Şefkat ve onaylanma ihtiyacı onu, başkalarının ihtiyaçlarını gidermeye yöneltmektedir. Duygularını, dış görünüşlerini ve tercihlerini başkalarına göre şekillendirmektedir. Karar verirken değer verdikleri insanların fikirlerine ve onların gözündeki itibarlarına göre hareket etmektedir. Sevdiği insanlara göre şekillenen farklı kişiliği olabilir. Davranışlarında ve kararlarında “Almak için vermek gerekli” veya “Onaylanmak için onların isteklerini yapmalıyım” gibi şartlanmaların etkisinde kalabilir. Bu tip, insanları elinde tutmak için ısrarlı bir kişiliğe veya güçlü insanlarla arkadaşlık kurmak isteyen hırslı bir kişiliğe veya kendisini önceleyen bir personaya bürünebilir. *Alkışçılık* veya *riya* tutkusunun tesirindedir. Riya, olduğundan farklı görünme halidir. Kendisini başkalarına göre değiştirme alışkanlığı da riya halini çağrıştırmaktadır. Bu durumların etkisiyle bürüneceği benlik konusunda karar veremeyebilir.⁹⁴

E-İki, sitemkâr vericidir. Başkalarının ona çok ihtiyacı olduğu, onsuz yapamayacağı zannına kapılabilir. Zira onun tutkulu duygusu, *gururdur*. Bu duygu güçlü görünmek için takındığı bir maskedir. Bu sahte duygu ve davranışlardan kurtarabilen hâlse erdemli duygusu olan *tevazudur*. Bu hali yaşayarak verdiği, manipülatif veya gurur aksiyonu olarak değil merhametle vermekte ve verdiği unutmaktadır. Tevazu hali verdiği kararlara da tesir etmekte kararlarını onaylanmak veya sevmek için başkalarını memnun etme yönünde değil karşılık beklemeden vermektedir. E-Dört’le bütünleşerek onun, *istikrar*, *temkin*, *denge* ve *orijinallik* erdemlerini yaşayabilir. Orijinallikle özüne dönerek sanat dallarında özgün eserler üretebilir.⁹⁵ Temkin haliyle hem giyindiği personaları gözleme hem de manevi gelişim sürecini devam ettirebilme yeteneği kazanabilir. Kararlarını özümüyle mi, yoksa göstermelik mi verdiği konusunda bilinçlenebilir.

E-Üç: Aşırı narsist özellikler gösterebilen, zaafı kibirdir. Birçok imaja ve alt kişiliğe bürünebilir. Genç, enerjik ve başarılı bir imajda kalmayı

---

⁹³ Sharp, *A factor analytic study of three enneagram personality inventories and the vocational preference inventory, Vocational Preference Inventory*, 28.

⁹⁴ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram’a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 129-162.

⁹⁵ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 363.

tercih etmekte,⁹⁶ bu imajında beğenilmesini beklemektedir.⁹⁷ Karar verme konusunda, sezgisel, kuralcı, kontrollü davranabilmekte⁹⁸ ve kendisine belli hedefler koyabilmektedir.⁹⁹ Onaylanma ve sevilme ihtiyacı onu etrafındakilere beğendirici bir imaja bürünmeye, başarılı olmaya teşvik etmektedir. Kararları bu yönde şekillenmektedir.¹⁰⁰ İmaj, başarı ve itibar kaygısıyla şekillenen personasının hükmü, benliği üzerinde o kadar hâkimdir ki bu alt kişiliği benliğinin bir parçası olarak düşünebilir. Karar verme süreci de sancılı geçebilmektedir. O, alt bilinç dışında hangi persona bürüneceği konusunda tereddüt yaşayabilir. Toplum tarafından takdir edilebileceği, itibar görebileceği persona ideal olabilmekte, en çok başarılı imajına eğilim göstermekte, bu imajın içini doldurmak için çok çalışmaktadır. Bu personadan ayrılmakta, onun için hayati bir tehdit olarak görülebilir.

E-Üç'ün, büründüğü roller, çevreyi aldatıcı olabilmektedir. Tutkulu duygusu *aldatmadır*.¹⁰¹ Onu bu duygudan, gizli erdemi *dürüstlük/sıdk* hali kurtarabilir. Dürüstlük haliyle birlikte *vera* halini de yaşayabilir. Karar durumunda aklıyla ve kalbiyle de karar verebilir. O, bu mükemmel haldeyken takındığı rolden kurtulacak cesaretiyse E-Altı'yla bütünleşerek kazanabilir. Bu değişim süreci onun için sancılı geçebilmekte, adeta ölmektedir. Bu vetireyle aşırı kibir hali olan ucûbtan kurtulabilmekte, E-Altı'nın gizli erdemi olan *inanç* erdemine yani kulluk bilincine ulaşabilmektedir. Yaşayabileceği hâllerse, *yakîn*, *vasıl* ve *tevhid* olabilmektedir. Tevhid hali, birçok hali beraberinde getirmektedir. *Tevazu*, *hilm* ve *hoşgörü* halleri,

---

⁹⁶ Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology, Dissertations*, 71.

⁹⁷ Riso-Hudson, *Wisdom of the Enneagram*, 94-95.

⁹⁸ Özge Kocakula, *Narsistik ve Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluklarının Karar Süreçlerine Etkisi* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 163.

⁹⁹ Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology, Dissertations*, 71.

¹⁰⁰ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 171.

¹⁰¹ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 196-198.

benliğine yayılan¹⁰² E-Üç itibara göre değil de kalbinin sesine göre seçim yapabilmektedir.¹⁰³

E-Dört: Sezgisel, duygusal ve sanatçı tiptir. Hızlı ve isabetli kararlar verebilir. Duygularını derin yaşar. Bazen aşırılığa kaçıp iç âlemine gömüldüğünde sezgiselliği azalır, yaşadığı andan kopar; Dikkatini toplamakta zorlanır, karar verme özelliğinde problem yaşayabilir. Karamsarlaşabilir, sahip olamadığı bazı şeylerden dolayı noksanlık, kayıp duygusu veya kaygı hissedebilir, melankolik veya depresif ruh hâline sürüklenebilir.¹⁰⁴ Bu süreçte karar vermesi zor olmakta, hatta kararsızlık yaşayabilmektedir. Derinliklerinde eksiklik duygusu hissederek tutkuyla onu aramakta, bu eksikliğin kendisinde olmadığını düşünmektedir. İstedikleri kendisinde olmayan başkalarının sahip olduklarıdır. Tutkulu duygusu, *kıskançlıktır*. Kendisini çeşitli zevklere vererek derinleşebilir, bir tür rüyalar âlemine geçip ve gerçekçi olmayan beklentilere dalarak verimsiz, pervasız personaya bürünebilir.¹⁰⁵ Bu personada, karar verme süreci de dağınık ve istikrarsızdır. Verdiği karar doğru karar olamayacak, eksiklik içerecektir. Dikkati kendinde olmayana kilitlenmiştir, dağınıktır. Ana odaklanarak seçenekleri makul değerlendirmesi zor görülmektedir.

Yaşadığı eksiklik, kıskançlık, hüznün, kaygı gibi duygulardan kurtulması bulunduğu ana odaklanmasıyla tevekkül etmesiyle mümkündür. E-Birle bütünleşip *sekîne* erdemine de tekâmül edebilir. Zihinsel ve duygusal dinginlik hali olan *sekîne* onun gizli erdemidir. Akabinde *teslimiyet*, *inbisat* ve *rıza* halleri de yaşanabilmektedir. İnbisat halinde, insanlar karşısında nötral bir ruhâniyete bürünerek kıskançlık duygusu hafifleyebilir, rıza hâlinde olumsuz duygu, düşünce, davranış ve hayallerinden, bunların verdiği acıdan kurtulabilir.¹⁰⁶ Bu hallerde aydınlanmış zihinle olumlu düşünerek seçenekler üzerinde dikkatini toplayabilir, optimal kararlar verebilir.

---

¹⁰² Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 363.

¹⁰³ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 201.

¹⁰⁴ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 210-215.

¹⁰⁵ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 227-231.

¹⁰⁶ Merter, *Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 364, 224.

E-Altı: Çekici, işbirlikçi, dost canlısı, temkinli, sorgulayıcı ve sebatkârdır, güvenlik arayışındadır. İç rehberliğiyle temasta olduğu hissine sahip olmadığından, güvenlik duygusunu elde etmek ve alacağı kara veya geleceğe dair atacağı adımlar konusunda çevresindekilere danışmak durumundadır.¹⁰⁷ Âidiyet duygusu yoğun ve iç rehberlikten yoksundur. Kendisini yönlendirebilecek bir rehber veya bir lidere ihtiyaç duymakta, bağlandığı otorite kararlarını temellendirmektedir.¹⁰⁸ Baskın tutkusu *kaygı* ve *şüph*e, erdemli duygusu *inanç*tır. Belirsizlerin onu desteklemediğinden korkarak varoluş kaygıları yaşayabilir.¹⁰⁹ Allah korkusunu da yoğun olarak yaşayabilir.¹¹⁰ Patolojisi paranoyak kişiliktir.¹¹¹ Bürünebileceği personalar, kaygı ve korkuyla temellenmektedir. Bu personalar, çevresiyle çok samimi münasebetler kuran tip; estetik kaygısı yaşayarak dış görünüşüne odaklanan tip; sadık bir gurup üyesi tip şeklinde sıralanabilir.¹¹²

Kararlarının doğruluğundan emin olamamakta, yanlış karar vermeden korkmakta ve kararsızlık yaşayabilmektedir.¹¹³ Dikkatleri kararlarına değil kaygılarına ve şüphelerine odaklanmaktadır. Kaygılı doğalarından kurtulabilmek için çevreyi tarayarak ihtiyatlı davranmayı seçebilirler. Bir gurup içene girmek veya bir otoriteye bağlanmak da onu kuşkucu, kaygılı zihinsel atmosferinden kurtarabilir ve rahatlatır. Böylece güven duygusu gelişebilir.¹¹⁴ Bu çözümler, kaygı problemini kökten çözmez, kısa süreliğine ve yüzeysel rahatlamalar sağlamaktadır. Kaygı problemine kökten çözüm sunacak hal *inanç*tır. Bu hâl, insana ilişkilerinde güven vermektedir. İnanç duygusunu hissedemeyen E-Altı tipi için dışarıdan gelen tüm uyaranları, bir tehdit olarak göyerek kaygı duyabilmektedir. İnanç hali,

---

¹⁰⁷ Karabulut, *Yeni Kişilik Enneagram ve Din Psikolojisi Açısından Kullanım Alanları*, 104.

¹⁰⁸ Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology, Dissertations*, 88- 90.

¹⁰⁹ Karabulut, *Yeni Kişilik Enneagram ve Din Psikolojisi Açısından Kullanım Alanları*, 107.

¹¹⁰ Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology, Dissertations*, 89.

¹¹¹ Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 357.

¹¹² Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 289-290.

¹¹³ Necla Öner, Ayhan Le Compte, *Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1983), 2.

¹¹⁴ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 280-281.

hayatına girmesiyle varoluş kaygıları azalmakta, güvenle hareket edebilmektedir. Bu hal için yaşaması gereken hâller *tevekkül* ve *tefviz*dir. Tevekkül, kişinin başına bir olay geldiğinde dayanma gücünü, ifade etmekte, *itminan* (güven) ve *recâ* (ümit) hallerinin belirmesini sağlamaktadır. Bu reaksiyon, sabitleşirse *tefviz* hali vuku bulmakta, kişi, olay daha başına gelmeden sonucuna hazır olmaktadır. Tefvîz, kronik kaygının panzehiri gibidir. *Aşk*, *zühhd*, *riyâzet*, *uzlet* ve *hulût* halleri, kişiyi tefvîz haline hazırlamaktadır. E-Altı, bu halleri yaşadığında, varoluşsal kaygılarından kurtulabilecek, verdiği kararlarda kendine güvenerek kararsızlık problemi yaşamayacaktır. E-Dokuz'la bütünleştiklerinde insanlara güvenme konusundaki kararsızlığından kurtularak yakınındakilere ihtimam göstermeye, empati kurmaya, onlara destek vermeye ve uyum sağlamaya başlanmaktadır. Bu vasıflar hal olarak *fütüvvet*, *sıdk*, *himm*et ve *muhabbete* tekâbüle edebilir.¹¹⁵

E-Beş: Araştırmacı kâşif, bilge tiptir.¹¹⁶ Bilgili olması kendisine güven vermektedir. Kusursuz kararlar verebilen bir lider veya stratejist olabilir.¹¹⁷ Zihinsel başarıları, merhamet ve hissetme nitelikleriyle dengelenmektedir. Bilgeliğini merhametli bir şekilde dünyanın iyiliği için kullanabilir.¹¹⁸ Erdemli duygusu *bağımsızlık*, tutkulu duygusu *tamahtır*. Onu, bağımsızlık erdemine ulaştıracak latif hâllerse *isâr* ve *infak* şuurunun getirdiği hallerdir. Patolojisi şizoit kişilik veya kaçınan kişiliktir.¹¹⁹ Bürünebileceği personalar, özel yaşamını dış etkilerden koruma ihtiyacının doğurduğu kaygılardan dolayı ortaya çıkmakta, duygusal bir yalıtılmışlığa göre şekillenmektedir. Kendini şatoya kapatarak koruyan tip veya insanlarla az iletişim kurmayı tercih eden tip personalarına örnek verilebilir. Yaşadığı duygusal izolasyon hali, karar vermesinde avantaj olabilir. Bu özellik karar verme yeteneklerinin etkili olmasını sağlamaktadır. Kendisini

---

¹¹⁵ Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 359-360.

¹¹⁶ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 272-276.

¹¹⁷ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 61.

¹¹⁸ Karabulut, *Yeni Kişilik Enneagram ve Din Psikolojisi Açısından Kullanım Alanları*, 89-92.

¹¹⁹ Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 357-359.

yorucu egzersizlere veya meşguliyetlere verdiği sezgisel sıçramalar yaşayarak hayatıyla ilgili isabetli kararlar verebilir.¹²⁰

Temel yanılması, kendisini yaratılış potansiyelinden ve mükemmelliğinden yani olduğundan zayıf görmesi, güçsüz ve yetersiz hissetmesi, “Dünya benden verebileceğimden daha fazlasını istiyor ama yeterince vermiyor” kanaatine varmasıdır. Sosyal veya günlük hayattaki karşılaşmalar, onu sanal yetersizliğiyle yüzleştirdiği için şatosuna çekilmekte, çevresine duvarlar örerek bilgiyi veya maddiyatı toplamakta, biriktirmektedir. Tutkulu duygusu, *cimriliktir*. Yaşamaya gereken duygu, etimolojik olarak köprüden geçip karşı tarafa geçme kararlılığı olan *cesarettir*. Şatosunun kapılarını açarak biriktirme, yığma tarzından paylaşma, verme tarzına geçmeye karar verdiğiğinde, *isâr* ve *infâk* halleri yaşamakta ve rahatlamaktadır. Verdikçe *güven* (itminan) kazanmakta ve içinde *ümit* uyanmaya başlamaktadır. Konum değiştirip E-8’le bütünleşip onun *kararlı, cana yakın, alicenap, koruyucu, motive edici* hallerini yaşayarak rahatlamaktadır.¹²¹ Vereceği kararlarda, bu hallerin etkisi görülmekte, diğerkâm yaşam tarzı sergileyebilmektedir.

E-Yedi: Neşeli, maceracı ve heyecanlıdır.¹²² Olumlu hayaller kurmakta, bu da hayata pozitif ve iyimser bakmasına yardımcı olmaktadır. Hayat her yöne giden bir seçimler yelpazesidir. Hayatı oburca tatmak gerekmektedir. Tutkulu duygusu *oburluktur*. Geleceğe dair planlarla meşgul olmakta, tek bir hareket tarzına bağlı kalmamak için seçenekleri açık tutma eğiliminde olmaktadır. Bu tutumu, karar verme süresini uzatabilir. Dikkat tarzını sorun çözmeye örgütleyebilmesi, seçenekleri tek bir sorunda toplayabilmesi karar vermek için bir avantaj olarak görülebilir. Patolojisi narsist kişilik bozukluğudur. Normal narsist kişiliğe sahipse kararlarında, sezgisel, kuralcı ve kontrollü davranabilir. *Açgözlülük* tutkusunun tesirinde kalarak karar verme stresli sancılı geçirebilir. Seçenekler konusunda tamahkâr davranmakta, her bir yeni seçeneği deneyimleme fırsatı

¹²⁰ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram’a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 267-273.

¹²¹ Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, 357-359; Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram’a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 241.

¹²² Wagner, *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology*, *Dissertations*, 42.

ona haz vermekte, karar verme süresinin uzaması da sıkıntıya neden olabilmektedir. Bürünebileceği personalar, maceracı tip ve gelecekteki olumlu hedeflere yönelen tip tarzında olabilir.¹²³ Bu E tipi, personalarının tutkusuyla şekillenmektedir.

Açgözlülük içinde önüne çıkan fırsatları tatmak, E-Yedi'yi mutlu etmeyebilir. Hep aynı nefis katında kalarak aşırı tüketmek insanı mutlu etmek için yeterli değildir. Bu tutkusunun ateşinden kurtaracak nardan nura ulaştıracak hâller *şükür* ardından *hamd*dir. Tükettiği veya yöneldiği eşyayı, insanın veya fikrin izini sürerek kaynağına varabilirse *açgözlülük* tutkusu azalmakta, *şükür* halini yaşayarak huzur bulmaktadır. Seçenekten seçeneğe atlamak, deneyimden deneyime koşmak isteyen E tipi artık durulmuş, bütünleşme konumu olan E-Beş'in *temkin*, *sahv*, *fasl* gibi *sekine-i kalp* hallerine bürünmüştür. Temkin halinde, karar verme sürecinde yaşadığı stresten kurtulabilecektir. Bu haldeki kişi, alt kişilikleriyle özdeşleşmeden onları gözlemlene yeteneği kazanacak ve bu yetenek, karar verme sürecinin bunaltıcı geçmesini veya zor karar vermesini engelleyebilecektir. Depresif bir patolojiye girmeden karar verebilecektir. Alt bilinç dışından üst bilinç dışına geçerek bir sıçrama yaşamış, yaşadığı açgözlülük, doyumсузлук gibi tutkularının tesirinden kurtularak erdemli duygusu *ağırbaşlılık* hâlini yaşamaya başlamıştır.¹²⁴ *Sekine* hâli, ağırbaşlılığı içermekte, Ağırbaşlılıkla hareket edebilirse açgözlülük duygusundan kaynaklanan karar verme problemlerinden kurtulabilir. Kendisi için hayırlı olabilecek seçeneği tercih ederek makul kararlar verebilir.

Sonuç

Karar verme süreci, Nefs psikolojisine göre, Enneagram kişilik tiplerinin bazı zaafalarını ortadan kaldırılabileceği fark edilmiştir. İki konunun karar verme sürecine etkisi birlikte değerlendirilebilir.

Nefsin terbiyesi alındığında her Enneagram tipinde farklı haller yaşanabilir. Bu hallerin etkisindeki E tipleri tekâmülü yönünde farklı karar verme tarzları sergileyebilir. Enneagram kuramına göre, kişiliğin zayıf yönleri olarak görülen bazı arzu edilmeyen zararlı veya kötü duygular,

¹²³ Palmer, *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*, 40, 321-389.

¹²⁴ Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, 302, 360-361.

karar verme sürecini olumsuz etkileyebilir. Nefs terbiyesi bunun en azından kimi zararlı etkilerini azaltabilir.

Karar verme konusu Enneagram tiplerinde ayrı ayrı değerlendirilecek olursa şöyle bir netice ortaya çıkmaktadır:

E-Birin tutkulu duygusu öfkedir; kendisini fazla eleştirir, kararlarının doğruluğu konusunda ona korku veya kaygı yaşatabilir. Fırtınalı karar verme sürecinden kurtaracak hal gizli erdemi huzurdur. Huzur hali, kararlarında sıratı müstakime uymasını, kendinden emin şekilde yoluna devam edebilmesini sağlayabilir.

E-İkinin sitemkâr verici Özelliği yaptığı iyilikten gurur duyma duygusu onu riyaya sürükleyebilir, bulunduğu ortama göre birçok kimliğe bürünebilir. Kararlarda büründüğü kimliğe göre şekillenmekte ve girdiği imajı korumaya yönelik olmaktadır. Tevazu hâliyle, dürüstlük erdemine tekâmül edebilir, kararlarında diğerlerinin sevgisini kazanmak amacını aşabilir, karşılık beklemeden iyilik yapabilir.

E-Üçün tutkulu duygusu kibirdir; Kendisini çevreye iyi gösteren imajlara bürünebilmektedir. Kararları bu imaj ölçüsünde olmaktadır. Bu yaşantıdan kurtarabilecek hâl ise sıdktır; Vera halini ile kalbiyle karar verebilir.

E-Dört sahip olamadıklarından dolayı eksiklik hisseder, istediklerine sahip olanları kıskanabilir; Kıskançlık onu, pervasız bir yaşama sürükleyebilir, gerçeklikten kopabilmektedir. Bu durumdan kurtulması sükûnet hâliyle mümkündür; Bulunduğu anın kabulünü ve farkındalığını sağlayabilmekte, duygusal denge durumuna erişebilmekte ve seçenekler üzerinde dikkatini toplayarak optimal kararlar verebilmektedir.

E-Beş, varoluşsal yanılgısı kendisini yetersiz hissetmesidir; tutkulu duygusu tamahtır. Tamah tutkusundan isâr ve infâk hallerini deneyimleyerek kurtulabilir. Bu erdemlerin etkisiyle insanları seven kollayan bir kişiliğe bürünebilir. Kararlarını diğer insanları da duygusal çemberine alarak verebilir.

E-Altı, varoluş kaygıları nedeniyle insanlara yakınlaşma konusunda kararsızlık yaşar, onlara güvenemez; Tutkulu duyguları, şüphe ve kaygıdır. Kararlarında başkalarının rehberliğine ihtiyaç duyar. Bu şüphe ve kaygı tutkusundan kurtarabilecek haller uzlet veya riyâzet olabilir. Bu

halleri yaşayarak diğerlerine karşı duygu ve düşüncelerini denetleyebilir. Çevreyi kontrol etmek için takındığı karar verme tarzından kurtulabilir.

E-Yedi, dünyayı bir seçenekler kümesi olarak algılar; Tutkulu duygusu açgözlülüktür. Karar verme süreci sancılı ve uzun geçebilir. Onu bu alışkanlığından kurtaracak hal şükürdür. Bu halin etkisiyle, uygun seçenekte karar kılabilir. Böylece cazip seçeneklerin etkisiyle yaşadığı fırtınalı karar verme süreci sakinleşebilir. E-Sekizin tutkulu duygu aşırılık halidir; hedeflerindeki kararsızlık onu aşırı öfkeli veya içgüdülerini doyurma isteği verir. Hilm, itidal, merhamet halleri, onu, sakin, ölçülü bir doğaya çekebilir. Masumiyet erdemine büründüğünde sezgiselliği sayesinde makul ve kestirme kararlar verebilir.

E-Dokuz'un tutkulu duygusu tembellik; karar vermemek için direnç göstermesine sebep olmaktadır. Rahmani aşk onu atalet halinde kurtarabilir, içini sevgi ile doldurabilir. Bu hâlin tesiriyle karar verme konusunda yaşadığı problemleri, hatta kararsızlık problemini çözebilir.

İnsanın, kişilik tipini tanınması, karar verirken etkisi altında olduğu kişilik tipi veya duygunun farkında olmasını sağlayabilir. Konunun nefis terbiyesi bakımından önemi ise zaafalarını düzeltebileceği duygu veya hallerine aşına olmasıdır. Netice olarak sağlıklı, pratik, etkili ve akıbeti hayırlı kararlar verebilir.

Kaynakça

- Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayınları, 2012.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 3. Basım, 2005. <https://docplayer.biz.tr/42871758-Tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu-prof-dr-ethem-cebecioglu.html>
- Cusack, M.Carole. "The Enneagram: G.I. Gurdjieff's Esoteric Symbol". *ARIES Journal* 20 (2020), 31-54.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Tarifât*. Tah. Muhammed sıddık Münşevî. Kahire: Dâru'l-fazîle, ts.
- el-İsfehânî, Ragıb. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. tah. Safvân Adnân Dâvûdî. Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2009.

- Fragar, Robert. *Kalp, Nefs ve Ruh*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003.
- Hökelekli, Hayati. *İslam Psikolojisi Yazıları*. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.
- Jung, Carl, Gustav. *Jung Psikolojisi ve Tasavvuf*. çev. Kemal Yazıcı, Ramazan Kutlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 1994.
- Jung, Carl, Gustav. *İnsan Ruhuna Yöneliş*. çev. Engin Büyükinal. İstanbul: Say Yayınları, 2001.
- Jung, Carl, Gustav. *Analitik Psikoloji Sözlüğü*. çev. Nur Nirven. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.
- Jung, Carl, Gustav. *Dört Arketip*. çev. Zehra Aksu Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- İnanç Yazgan, Banu – Yerlikaya, Eşef Ercüment. *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Karabulut, Yusuf. *Yeni Kişilik Enneagram ve Din Psikolojisi Açısından Kullanım Alanları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Karamanî, Cemâleddin İshak. *Risâle fî Etvâri's-Seb'a*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 1194-2.
- Kâşânî, Abbürrezzak. *Tasavvuf Sözlüğü, Letâifu'l-a'lâm fî işarâti ehli'l-ilhâm*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Kocakula, Özge. *Narsistik ve Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluklarının Karar Süreçlerine Etkisi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Merter, Mustafa. *Psikolojinin Üçüncü Boyutu: Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.
- Merter, Mustafa. *Dokuz Yüz Katlı İnsan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları. İstanbul, 2012.
- Naranjo, Claudio. *Enneagram Character and Neurosis*. Nevada City: Gateways/IDHHB, 1996.
- Öner, Necla, Le Compte, Ayhan. *Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1983.
- Palmer, Helen. *Ruhun Aynası Enneagram'a Yansıyan İnsan Manzaraları*. çev. Gündüz Okhan. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.

- Riso, Don Richard, Hudson, Russ. *Wisdom of the Enneagram*. New York: Houghton Mifflin Company, 1999.
- Semennûdî, Muhammed b. Hasan. *Tuhfetu's-sâlikîn ve delâletu'ssâirîn li minhâci'l-mukarrabîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi, 002460.
- Sharp, M. Phillip. *A factor analytic study of three enneagram personality inventories and the vocational preference inventory, Vocational Preference Inventory*. Lubbock: Texas Tech University, Educational Psychology, Doktora Tezi, 1994.
- Sivâsî, Receb. *Risâle fi usûli'l-Halvetiyye*. İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, 1836.
- Spiegelman, J. Marvin- İnyet Han, Pir Vilayet- Fernandez, Tasnim (ed.). *Jung Psikolojisi ve Tasavvuf*. çev. Kemal Yazıcı, Ramazan Kutlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Taymur. İbrahim, Türkçapar. M. Hakan. "Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4/2 (2012), 154-177. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Erişim 3 Eylül 2021. https://sozluk.gov.tr/Türkçe_Kur'an_Mealleri. Erişim 26 Haziran 2021. <https://www.kuranmeli.com/>
- Sofyalı, Bâlî Efendi. *Yedi Makam Yedi Nefs Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri*. İstanbul: Hayykitap, 2013.
- Wagner, P. Jerome. *A Descriptive, Reliability, and Validity Study of the Enneagram Personality Typology*. Chicago: Loyola University, Doktora Tezi, 1981.
- Yalom, Irvin. *Varoluşçu Psikoterapi*. çev. Zeliha İyidoğan. Babayiğit İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Yüksel, Ayşe Şule. Karacoşkun, M. Doğan. "Tasavvuf Psikolojisi". *Din Psikolojisi El Kitabı*. ed. M. Doğan Karacoşkun. 227-245. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.